

บทที่ ๔

วิเคราะห์ความสัมพันธ์การจัดองค์กรพุทธศาสนาเถรวาท กับการจัดองค์กรของวัดหนองป่าพง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์การจัดองค์กรของพระพุทธรศาสนาเถรวาทกับการจัดองค์กรของวัดหนองป่าพงซึ่งประกอบด้วยความสัมพันธ์ด้านวัตถุประสงค์ ความสัมพันธ์ด้านการจัดแบ่งงาน ความสัมพันธ์ด้านการมอบหมายหน้าที่ ความสัมพันธ์ด้านการแบ่งสายงานการบังคับบัญชา และความสัมพันธ์ด้านการประสานงาน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์

จากการศึกษาพบว่าการจัดองค์กรของพุทธศาสนาเถรวาทตามกรอบของการจัดองค์กรยุคใหม่กับการจัดองค์กรของวัดหนองป่าพง ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์กรมีเป้าหมายเหมือนกัน ตามตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

ตารางความสัมพันธ์ ที่ ๔.๑

การกำหนดวัตถุประสงค์ของพระพุทธรศาสนาเถรวาทกับการจัดองค์กรของวัดหนองป่าพง

การกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์กร	
พระพุทธรศาสนา	วัดหนองป่าพงและสาขา
๑.วิมุตติความหลุดพ้นจากกิเลส	๑.การเอาชนะกิเลส หลุดพ้น
๒.เพื่อประโยชน์ของมหาชน	๒.เพื่ออรรถไวยซึ่งหลักการแห่งพระพุทธรศาสนาแบบดั้งเดิม
๓.เพื่อความสุขของมหาชน	๓.เพื่อเป็นแบบอย่างแก่นุชนรุ่นหลัง
๔.เพื่ออนุเคราะห์โลก	๔. เพื่อดำรงตนเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน

จากตารางดังกล่าวเมื่ออธิบายแบบองค์รวม จะเห็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรทั้ง ๒ คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้น ๆ เพื่อความหลุดพ้นหรือวิมุตติจากกิเลสทั้งปวง การเกิดขึ้นขององค์กรสงฆ์ การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และการปกครองคณะสงฆ์ มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันและมีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยเริ่มแรกเมื่อพระสงฆ์ยังมีจำนวนน้อย ส่วนมากจะเป็นพระอรหันต์การปกครองสงฆ์ก็ขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงให้การอุปสมบทกุลบุตรผู้มีศรัทธา ให้การอบรมสั่งสอนด้วยพระองค์เอง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้พระพุทธเจ้าให้พุทธบริษัทยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นหลัก

หลักธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้จึงเป็นกฎระเบียบเป็นแบบแผนเพื่อให้เป็นการหมายรั้วร่วมกันถึงขอบเขต อำนาจหน้าที่ในการดำเนินชีวิตร่วมกันของพุทธบริษัท เป็นการจัดสรรโอกาสทำให้ชีวิตและสังคมสงฆ์มีระเบียบแม้พุทธบริษัทกล่าวคือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา แม้จะมาจากชั้นวรรณะที่แตกต่างกันแต่ก็งดงามได้โดยมีหลักธรรมวินัยที่ปฏิบัติร่วมกัน เปรียบเหมือน “ดอกไม้ต่างพรรณที่เขากองไว้บนพื้นกระดานร้อยดีแล้วด้วยด้าย ลมย่อมกระจ่ายไม่ได้ ขจัดไม่ได้ กำจัดไม่ได้ซึ่งดอกไม้เหล่านั้น เพราะเขาร้อยดีแล้วด้วยด้ายฉันนั้น” หลักธรรมวินัยจึงเป็นสิ่งที่ทำให้หมู่สงฆ์งดงามดังปรากฏคำสรรเสริญในปสาทสูตรซึ่งมีใจความโดยย่อว่า “บรรดาหมู่คณะใดๆ ในโลก หมู่พระสงฆ์สาวกของพระพุทธองค์เป็นหมู่คณะที่เลิศที่สุด เพราะเป็นหมู่คณะที่มีการประพฤติธรรม อยู่ด้วยธรรม มีธรรมเป็นเครื่องอาศัย”^๒ หลักธรรมวินัยทำให้การอยู่ร่วมกันของหมู่สงฆ์เป็นไปอย่างเรียบร้อยดีงาม หลักพระธรรมวินัยจึงเป็นศาสดาหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระอานนท์เถระก่อนที่พระองค์จะปรินิพพานว่า “อานนท์ พระธรรมวินัยใด ที่เราแสดงและบัญญัติไว้ เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว พระธรรมและวินัยนั้นแหละจักเป็นพระศาสดาของเธอทั้งหลาย”^๓ หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานมาเป็นเวลาสองพันกว่าปีแล้ว พุทธศาสนิกชนทั้งที่เป็นพระสงฆ์และคฤหัสถ์ได้มีพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้บัญญัติเป็นศาสดา จึงเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับหลักธรรมวินัยเป็นอย่างยิ่งแม้พระองค์เองก็ให้ความเคารพและปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้น เมื่อจะปรินิพพานยังได้ตรัสสั่งพระอานนท์ให้พุทธสาวกทั้งหลายเคารพนับถือหลักธรรมวินัยเป็นศาสดาพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ดำรงมั่นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้เพราะประเพณีหลักธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้นโดยไม่มีการเพิกถอนหรือบัญญัติขึ้นใหม่

วัตถุประสงค์ที่พระโพธิญาณเถระได้ตั้งไว้เพื่อเป็นหลักยึดเหนี่ยวของบุคลากรที่อยู่ในวัดหนองป่าพงก็คือความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนี้เป็นวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของพระภิกษุสงฆ์ในวัดหนองป่าพงที่ต้องประพฤติปฏิบัติเพื่อให้บรรลุ และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์พระโพธิญาณเถระท่านยึดหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ท่านให้ความสำคัญกับศีลหรือพระวินัยของพระที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้นเป็นอย่างยิ่ง ในการอบรมพระภิกษุสงฆ์ที่เข้ามาบวชที่วัดหนองป่าพง ท่านจะเอาศีลของสงฆ์ คือพระวินัยเป็นหลักใหญ่ ความสำคัญที่ท่านให้กับพระวินัยได้จากคำพูดของท่านเองเช่น “ถ้าเราไม่รักษาพระวินัย...เท่ากับไม่เคารพพระพุทธเจ้า เพราะท่านเป็นผู้บัญญัติพระวินัยขึ้นมา ฉะนั้นถ้าไม่รักษาพระวินัย ไม่เคารพพระวินัย ก็เท่ากับไม่เคารพพระพุทธเจ้า ถ้าเราเคารพพระพุทธเจ้า เราต้องเคารพพระวินัยด้วยการรักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัด ถ้าไม่ทำเช่นนั้นก็ไม่รู้จะ

^๑วิ.มหา.(ไทย) ๑/๗/๑๓.

^๒อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๔/๓๘.

^๓ที.ม.(ไทย) ๑๐ / ๒๑๖/ ๑๖๔.

บวชมาทำไม แล้วจะเกิดประโยชน์อะไรแก่เรา”...ยอมตายก่อนที่จะละเมิดพระวินัย ไม่เสียดายชีวิตเท่าเสียดายพระวินัย^๕ นี่เป็นคำพูดที่พระโพธิญาณเถระหรือหลวงพ่อบุชชาพูดกับพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นลูกศิษย์ จึงเห็นได้ว่าหลวงพ่อบุชชาให้ความสำคัญกับพระวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้นเป็นอย่างยิ่ง หลวงพ่อบุชชาเรียกพระวินัยว่าเป็นตะแกรงร่อนพระเถระ เพราะเมื่อคณะสงฆ์ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด พระรูปที่มีศรัทธาจริง ๆ เท่านั้นที่จะอยู่ได้ การมีมาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติไม่ขึ้นกับบุคคลใด แต่ทุกคนยอมรับทำตามด้วยความสมัครใจ ทำให้การปกครองง่ายขึ้น เพราะถ้าต้องมีการตักเตือนว่ากล่าวกันแล้ว ก็ไม่มีใครบ่นได้ว่าไม่ยุติธรรมหรือเป็นการข่มเหง เพราะครูบาอาจารย์ชนาบลูกศิษย์ในฐานะเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ด้วยเหตุที่พระโพธิญาณเถระให้ความสำคัญต่อพระวินัยบัญญัติที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้นเป็นอย่างยิ่งทำให้พระภิกษุสงฆ์วัดหนองป่าพงและวัดสาขาเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ แม้ปัจจุบันพระโพธิญาณเถระจะมรณภาพไปหลายปีแล้ว แต่วัดหนองป่าพง และวัดสาขาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ก็ยังเผยแผ่พุทธธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างต่อเนื่อง พระภิกษุสงฆ์ในวัดหนองป่าพงยังปฏิบัติธรรมกรรมฐานเป็นปกติ ประชาชนยังให้การอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์เหมือนกับหลวงพ่อบุชชายังคงมีชีวิตอยู่ ซึ่งภาพอย่างนี้จะมีให้เห็นน้อยมาก บางวัดเมื่ออาจารย์หรือเจ้าอาวาสมรณภาพไปแล้ว วัดก็แทบไม่มีพระภิกษุอาศัยอยู่ ประชาชนที่เคยไปวัดเป็นจำนวนมากก็ห่างหายไป ทำให้สรุปได้ว่าการที่พระโพธิญาณเถระหรือหลวงพ่อบุชชา ได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดเป็นเครื่องทำให้พระภิกษุสงฆ์และวัดเจริญก้าวหน้าได้จริง แม้ในสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ จุดประสงค์และวิธีการนำไปใช้ในทางปฏิบัติก็ไม่ชัดเจนเสมอไป เพราะสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในประเทศอินเดีย ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติสิกขาบทบางข้อก็ไม่เหมือนกับสังคมในยุคสมัยนี้ สิกขาบทบางข้อบัญญัติสำหรับเหมาะสมในสมัยพุทธกาลแต่สมัยปัจจุบันนี้อาจมีข้อเปลี่ยนแปลงไป การปฏิบัติตามพระวินัยไม่ใช้การกำกับชีวิตด้วยกฎข้อบังคับเหมือนสมัยโบราณอย่างมณาย แต่อาศัยการศึกษาเล่าเรียน ค้นคว้าและการพิจารณาเงื่อนไขที่กำหนดความหนักเบาของอาบัติอย่างละเอียด และใช้สติสัมปชัญญะมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุที่สิกขาบทต่าง ๆ มีความละเอียดลึกซึ้ง การปฏิบัติของวัดวาอารามต่าง ๆ ในเมืองไทยก็ไม่ค่อยตรงกันในข้อปลีกย่อย หลวงพ่อบุชชา ได้สอนให้พระในวัดหนองป่าพงปฏิบัติตามสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้อย่างเคร่งครัด เช่นสิกขาบทข้อที่หนึ่งว่า “ภิกษุถือเอาของที่เขาเจ้าของเขาไม่ได้ให้ ได้ราคา ๕ มาสกต้องอาบัติปาราชิก” อันว่า ๕ มาสกนั้นเป็นหน่วยของเงินในสมัยโบราณซึ่งในปัจจุบันนี้ยังไม่มีข้อยุติว่ามีราคาเท่าไร สำนักวัดหนองป่าพงจึงได้ถือเอาราคาทรัพย์เพียงหนึ่งบาท เป็นวัตถุแห่งอาบัติปาราชิก ภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิกขาดจากความเป็นภิกษุทันที ฉะนั้นพระต้องระมัดระวังอย่างยิ่ง เมื่อต้องการสิ่งใดแม้ในสิ่งเล็กน้อยก็ต้องขอสงฆ์ก่อน หลวงพ่อบุชชาเคยบรมไว้ว่า “ อย่างยาสีฟันนะ ไปหยิบมาสักกล่องหนึ่งกลัวคนจะเห็น นี่มันเป็นอาการของ

^๕ คณะศิษยานุศิษย์, **อุปถัมภ์**, (กรุงเทพมหานคร : อรุณ, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒๕.

อาบัติปาราชิก ของในศาลาหรือที่ไหนก็แล้วแต่ ต้องบอกครูอาจารย์ให้ทราบก่อน ง่าย ๆ อาบัติปาราชิกไม่ยากเป็นอาการของขโมย มีจิตมัวหมองเป็นขโมยแล้วหยิบของสิ่งนั้นขึ้นมา”^๕ นี่เป็นตัวอย่างที่หลวงพ่อบุญมาท่านกำหนดให้พระภิกษุในวัดหนองป่าพงปฏิบัติอย่างเคร่งครัด อีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นที่ทราบกันดีว่าพระสาวยปฏิบัติวัดหนองป่าพง มีความเคร่งครัดในสิกขาบทที่เกี่ยวกับเงินทองเป็นอย่างมาก จะไม่มีพระรูปใดที่จับเงินทองเป็นส่วนตัวฝากไว้ในธนาคาร ไม่ถือกรรมสิทธิ์ในเงินและทองด้วยวิธีใดๆ ทั้งสิ้น ซึ่งตามพระวินัยบัญญัติว่า “ภิกษุรับเองก็ดี ใ้ให้ผู้อื่นรับก็ดี ซึ่งทองและเงิน หรือยืมดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้เพื่อตน ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์”^๖ และ “ภิกษุทำการซื้อขายด้วยรูปยะ คือ ของที่เขาใช้เป็นทองและเงิน ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์”^๖ เงินทองหรือของที่ได้มาต้องนำมาเสียสละแก่สงฆ์จึงจะแสดงอาบัติตก การปฏิบัติจริงจึงต่อสิกขาบทนี้มีอาณิสสค์มาก เงินคืออำนาจ การงดเว้นจากการใช้เงินและทอง คือการสละสิทธิ์ในการบังคับสิ่งนอกตัวให้เป็นไปตามอำเภอใจ เป็นการทรมานกิเลสอย่างดีเยี่ยม สิกขาบทนี้เป็นข้อสำคัญที่ทำให้วิถีชีวิตของนักบวชต่างจากฆราวาส จึงเป็นสิ่งส่งเสริม สร้างสมณสัญญาในจิตสำนึกของพระ อนึ่งในเมื่อคนในโลกส่วนใหญ่หมกมุ่นแต่ในเรื่องเงินและทอง พระสามารถเป็นตัวอย่างพิสูจน์ให้สังคมเห็นว่า ความสุขที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่วัตถุ ในแง่ของหมู่สงฆ์สิกขาบทนี้ช่วยสร้างความสามัคคีในหมู่เพื่อนสหธรรมิกบรรยาการของสำนักปฏิบัติก็เป็นไปอย่างราบรื่น ไม่มีการอิจฉาริษยาหรือแก่งแย่งเกี่ยวกับเอกลาภ หลวงพ่อเคยปรารภเรื่องการเก็บสะสมปัจจัยส่วนตัว ซึ่งเป็นการสรุปเรื่องนี้ได้ดีว่า “ถ้าผมสิ้นไป พวกท่านทั้งหลายเห็นปัจจัยเงินทองอยู่ในกุฏิผม โอ๊ย เสียหายหมด เสียหายมาก เสียศักดิ์ศรีของพระปฏิบัติมากที่สุด”

นอกเหนือจากสิกขาบท ๒๒๗ ข้อในพระปาติโมกข์แล้ว ข้อวัตรปฏิบัติทั้งหลายที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ก็มีอยู่ ๓ หมวดรวมเรียกว่า อภิสมาจาริกสิกขา ซึ่งประกอบด้วยทั้งข้อห้ามและข้ออนุญาต เป็นบทกำกับวิถีชีวิตของพระทุกแห่งทุกมุม ตั้งแต่เรื่องการรักษาความสะอาดของร่างกาย การแสดงความเคารพคารวะต่อกัน ตลอดจนการบริโภคใช้สอยเครื่องบริขาร ศิลปะประเภทนี้หลวงพ่อบุญมาท่านเน้นเป็นพิเศษโดยเฉพาะ กิจวัตร ๑๔ เป็นเรื่องที่ท่านเน้นเป็นพิเศษในการอบรมพระภิกษุสามเณร ข้อวัตรปฏิบัติทั้งสามหมวดนี้ได้แก่ วิถีวัตร ว่าด้วยแบบอย่างต่าง ๆ ที่สมควรปฏิบัติ จริยวัตร ว่าด้วยมารยาทที่สมควรประพฤติ กิจวัตร ว่าด้วยกิจที่สมควรกระทำ ข้อวัตรทั้ง ๓ ประเภทนี้ ล้วนแต่เป็นอุปายส่งเสริมการเจริญสติปัญญา และช่วยให้พระภิกษุมีความละเอียดรอบคอบ และเอาใจใส่ในหน้าที่ของตน พร้อมกับสร้างเสริมความสามัคคีและความดีงามของหมู่สงฆ์

เมื่อปฏิบัติในการดำเนินข้อวัตรปฏิบัติของหลวงพ่อดังดั่งออกไป นอกจากฆราวาส ญาติโยมจะมีศรัทธาหลงใหลมากราบนมัสการ และชื่นชมความงดงามในศีลาจารวัตร

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๒.

ของพระสงฆ์วัดหนองป่าพงแล้ว ภิกษุจากต่างสำนักก็ทยอยกันเข้ามาขอโอกาสศึกษา และปฏิบัติธรรมด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งถ้าใครมาจากสำนักที่หลวงพ่อกันเคย มีข้อวัตรปฏิบัติซึ่งคล้ายกับวัดหนองป่าพงก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่ถ้าเป็นสำนักที่มีข้อวัตรปฏิบัติที่ไม่เสมอกัน โดยเฉพาะที่ไม่ให้ความสำคัญต่อการรักษาพระวินัยมากนัก จะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของพระอาคันตุกะที่หลวงพ่อตั้งไว้ กล่าวคือ ในขั้นแรก ให้พักได้ในเวลาจำกัดไม่เกินสามคืนเว้นแต่มีเหตุจำเป็น ถ้าพระรูปใดมีความประสงค์จะเข้ามาปฏิบัติร่วมหมู่คณะมองตัวเป็นศิษย์ของหลวงพ่อ ต้องมีหนังสือรับรองจากอุปัชฌาย์อาจารย์เดินมาแสดงเป็นหลักฐานด้วย ระหว่างพำนักอาศัยในฐานะพระอาคันตุกะที่ประสงค์จะเข้าร่วมเป็นศิษย์ในสำนักวัดหนองป่าพง พระจากต่างถิ่นต่างข้อวัตรปฏิบัติ จะต้องใช้ความอดทนมากในการพิสูจน์ตัวเองให้หลวงพ่อและคณะสงฆ์เห็นว่าเป็นผู้มีศรัทธามั่นคง และมุ่งมั่นมาเพื่อการประพฤติปฏิบัติตามแนวทางเดียวกันจริง ๆ เพราะระเบียบปฏิบัติตลอดจนท่าทีของพระเจ้าถิ่น ที่แสดงต่อพระอาคันตุกะในบางครั้งอาจดูคล้ายกับเป็นการตั้งข้อรังเกียจหรือดูถูก เช่นการไม่อนุญาตให้เข้าร่วมอุโบสถสังฆกรรม และในการบิณฑบาตการรับแจกอาหาร พระอาคันตุกะต้องเดินห้ายแถวหรือนั่งต่อจากพระพรหมาน้อยที่สุดของพระวัดหนองป่าพง แม้ว่าพระอาคันตุกะมีพรรษามากแค่ไหนก็ตาม ที่นั่งฉันอาหารและฉันน้ำปานะก็อยู่ท้ายแถว หรืออาจจัดไว้ต่างหาก กิจการงานของสงฆ์ทุกอย่างจะหนักหนาสาหัสแค่ไหน พระอาคันตุกะต้องเอาเป็นธุระโดยพร้อมเพรียงกัน จะหลีกเลี่ยงหรือบิดพลิ้วไม่ได้ และต้องยอมปฏิบัติตามกฎระเบียบกติกาที่กำหนดไว้ เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คณะทุกประการ เมื่อบกพร่องหรือผิดพลาด ก็ต้องอดทนต่อการตักเตือนหรือชี้โทษจากพระเจ้าถิ่นอย่างนี้เป็นต้นอย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไปพอสมควร หากพระอาคันตุกะพอใจในข้อปฏิบัติของวัดหนองป่าพง มีความเคารพ ศรัทธาและเลื่อมใสในตัวหลวงพ่อ ตลอดจนมีความเชื่อถือและไว้วางใจในเพื่อนสหธรรมิกร่วมสำนัก และหลวงพ่อก็ได้เห็นว่าเป็นพระอาคันตุกะเป็นผู้มีความอดทน มีความศรัทธาแน่วแน่ มั่นคงต่อการประพฤติปฏิบัติ มีปกติอ่อนน้อม เชื่อฟังการกล่าวสั่งสอน และพร้อมที่จะกระทำตามหมู่คณะ ก็ถึงเวลาอันสมควรที่พระอาคันตุกะจะรับนิมนต์เข้าหมู่สงฆ์เริ่มแรกมีการเปลี่ยนบริวารต่าง ๆ ทั้งหลายให้ถูกต้องตามพระวินัย เพื่อสมาชิกใหม่ได้เป็นผู้บริสุทธิ์หมดจดสำหรับการเข้าร่วมหมู่คณะ เป็นเพื่อนร่วมทางเดินเดียวกันอย่างอบอุ่นต่อไปโดยไม่มีการแบ่งแยก

สำหรับขั้นตอนการเปลี่ยนบริวารนั้นละเอียดลออมาก เริ่มจากการตรวจสอบบริวารทุกชั้นทุกอันว่าได้มาอย่างไร ถูกต้องตามพุทธานุญาตหรือไม่ (ตามพระวินัยที่มีมาในพระปาติโมกข์ ท่านบัญญัติห้ามภิกษุรับ หรือมีกรรมสิทธิ์ในเงินและทอง อีกทั้งห้ามซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของเครื่องใช้ด้วยเงินและทอง และปรับอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์สำหรับผู้ล่วงละเมิด เมื่อต้องอาบัติแล้วต้องนำของนั้นมาสละท่ามกลางสงฆ์ จึงจะแสดงอาบัติตก) ถ้ามีบริวารส่วนใดที่ได้มาโดยไม่ถูกต้องก็จะถูกเปลี่ยนออกไป หรืออาจจะต้องเปลี่ยนใหม่ทั้งหมดก็ได้ เพราะบริวารที่ไม่บริสุทธิ์นี้เป็นเหตุให้เกิดนิรณันในจิตใจของผู้ปฏิบัติ ดังเช่นที่หลวงพ่อกเคย

ปรารภว่า“เมื่อภาวนาไปจิตก็สงบสยบงุ่นวายอยู่นั้นแหละ ถ้าได้ถอดออกอย่างนี้แล้ว ก็จะไม่มีความสงสัยเรื่องอะไรอีกต่อไป”

ต่อจากนั้น ก่อนที่จะอนุญาตให้ศิษย์ใหม่เข้าร่วมอุโบสถสังฆกรรมต่าง ๆ ได้ ก็จะต้องสอบถามเกี่ยวกับอาบัติหนัก ซึ่งบางรูปอาจมีติดตัวมา จำเป็นต้องชำระสะสางให้หมดสิ้นไปเสียก่อน จึงจะถือเป็นปกติภิกษุ คือความเป็นอยู่เสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีข้อประพฤติปฏิบัติเป็นอันเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เป็นอันรับเข้าเป็นศิษย์ในสำนักวัดหนองป่าพงอย่างสมบูรณ์แล้วจึงจะมีการขอนิสัง คือขอยุ่ในโอวาทคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ต่อไปพระเถระหลายรูปซึ่งเป็นลูกศิษย์ของหลวงปู่ เช่น ท่านเจ้าคุณพระมงคลกิตติธาดา พระครูบรรพตวรกิจ พระอาจารย์มหาสุพงษ์ พระอาจารย์มหาบุญมีรวมทั้งพระอาจารย์เลี่ยม รักษาการเจ้าอาวาสวัดหนองป่าพงในปัจจุบัน ล้วนแต่เคยเป็นพระอาคันตุกะ ได้ผ่านการทดสอบมาแล้วอย่างงดงามทั้งสิ้น ญาติโยมที่ไม่เข้าใจในอุบายของหลวงปู่ เมื่อเห็นพระอาคันตุกะพรรษามากต้องไปนั่งท้ายแถว เคยกราบเรียนถาม“แหม หลวงปู่รูปนั้นท่านเป็นถึงมหา ทำไมเอาท่านไปไว้เสียไกล” หลวงปู่ตอบว่า “เออ! ช่างใหญ่ก็ต้องล่ำโซ่เส้นใหญ่เป็นธรรมดา”เมื่อฟังครูบาอาจารย์ พระเถระ เล่าถึงความหลังครั้งกระโน้น จะช่วยให้เห็นภาพการรับพระอาคันตุกะของวัดหนองป่าพงได้ดีขึ้น ว่าเข้มงวดกวดขันเพียงใด พระครูบรรพตวรกิจได้เล่าประสบการณ์ของท่าน เมื่อเข้ามาอยู่วัดหนองป่าพงและได้รับการแนะนำสั่งสอนจากหลวงปู่ว่า“ในการสอนครั้งแรกท่านก็สอนให้มีความบริสุทธิ์เป็นพื้นฐาน ถ้าไม่มีความบริสุทธิ์ ศีลไม่ดี มีลบลมคมในแล้ว ก็จะไปไม่รอด ถ้าผิดก็ต้องบอกว่าผิด ถูกต้องบอกว่าถูก วิชาความรู้ต่าง ๆ ท่านให้เก็บเข้าตู้ให้หมด เวทมนตร์คาถาเครื่องรางของขลังต่าง ๆ ทั้งให้หมด ท่านจะสอนใหม่ ผิดถูกยังงี้ก็ให้เอาตามท่านไปก่อน แล้วค่อยมาว่ากันทีหลัง เมื่อท่านพิสูจน์ศรัทธา ความเคารพเชื่อถือของผม เห็นว่าผมเชื่อถือท่าน ทำตามท่านทั้งหมด ท่านจึงได้เริ่มสอน ผมบวชมา ๖ พรรษา ไม่เคยนั่งสมาธิเลย ท่านก็สอนวิธีนั่งสมาธิ เดินจงกรม ทางกายก็ให้รู้จักวางลม ตั้งสติ ผมก็ปฏิบัติตามท่านทุกอย่าง มุ่งมั่นจะเอาดีให้ได้ งานก่อสร้างซึ่งผมเคยทำมา เช่น ช่างอิฐ ช่างไม้ ช่างปูน ท่านก็ให้วางมือทั้งหมด”

จะเห็นได้ว่ากฎกติกากในการรับและระเบียบปฏิบัติต่อพระอาคันตุกะของวัดหนองป่าพง ที่หลวงปู่กำหนดขึ้นนั้น หาใช่ทำด้วยจิตคิดรังเกียจกีดกันพระที่จะเข้าสู่สำนักแต่ประการใดไม่ แต่ทำด้วยจิตเมตตา เพื่อประโยชน์ของพระมาใหม่และประโยชน์ของส่วนรวม คือความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสงฆ์โดยแท้ เนื่องด้วยพระอาคันตุกะกระจัดกระจายกันมาจากหลายถิ่นหลายทิศ ข้อวัตรปฏิบัติแตกต่างกัน ศีลก็ไม่เสมอกัน ถ้าอยู่ร่วมกันตั้งแต่แรกอาจเกิดความขัดแย้ง สับสน และอาจมีผลเสีย คือทำให้พระใหม่ย่อหย่อนตาม จึงต้องเปิดโอกาสให้ท่านเหล่านั้นได้ศึกษาข้อวัตรและกติกาสังฆ์ของวัดหนองป่าพงไปพลางก่อน การจัดที่ให้พระอาคันตุกะไว้ท้ายแถวก็เพื่อประโยชน์ในข้อนี้เอง พระใหม่จะได้สังเกต ศึกษาความเป็นอยู่ของพระเจ้าถิ่นว่าประพฤติปฏิบัติอย่างไรท่านจะได้ปรับตัวเข้าสู่สภาพแวดล้อมใหม่ด้วยความราบรื่นค่อยเป็นค่อยไป ปราศจากความกดดันหรือความวิตกกังวล ผู้มีปัญญามุ่งหวังผลในการขัดเกลา

กิเลสของตน ย่อมมองเห็นอุปายในการลดมานะละภักฐิ ซึ่งเป็นฐานที่สำคัญในการปรับตัวน้อย เข้าหาธรรมะ ได้จากระเบียบปฏิบัติและกฎกติกาของสงฆ์ที่หลวงพ่อดำเนินนี้ได้ไม่ยากนัก แม้ตัวหลวงพ่เองเมื่อออกไปศึกษาตามสำนักปฏิบัติต่าง ๆ และต้องนั่งทำยาถั่วทั้ง ๆ ที่มีอายุ พรรษาสิบแล้ว ท่านก็ไม่ขัดข้อง กลับภูมิใจและได้อุบายตักเตือนตนเองว่า “จะนั่งหัวแถวหรือ หางแถวก็ไม่แปลก เหมือนเพชรนิลจินดา จะวางไว้ที่ไหนก็มีราคาเท่าเดิม และจะได้เป็นการ ทดลภักฐิมานะ ความทนงตัวถือตัวให้น้อยลงด้วย” และยิ่งทราบว่าเขาเจ้าถิ่นคอยจับตาสังเกต จริยวัตรของท่านอยู่ตลอดเวลา ท่านก็เห็นว่าเป็นการดีเสียอีกที่ “มีคนช่วยระวังความบกพร่อง รักษาความสกลปรกมให้แปดเปื้อนเรา” อย่างไรก็ตามกฎระเบียบที่มีคุณ ก็อาจมีโทษได้เช่นกัน หลวงพ่อบรมลูกศิษย์อยู่เสมอ เรื่องการมีมานะถือตัวว่าดีกว่า เคร่งกว่ารูปอื่นหรือสำนักอื่น แล้วเที่ยวไปตั้งข้อรังเกียจดูถูกเหยียดหยามผู้อื่น ซึ่งไม่ใช่แนวทางปฏิบัติของสำนักวัดหนองป่า พงเลย และความถือตัวนั้นเองที่ทำให้ความบริสุทธิ์ที่ตัวเองภูมิใจต้องเศร้าหมองไป

จากเหตุการณ์และการกระทำดังกล่าวเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าหลวงพ่อดำ ท่านให้ความสำคัญต่อพระวินัยเป็นอย่างยิ่ง การบริหารงานคณะสงฆ์ในวัดหนองป่าพงของหลวงพ่อดำจึง มีพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าเป็นแกนกลางในการบริหาร ส่วนกติกา ระเบียบอย่างอื่นที่ท่าน ตั้งขึ้นก็เพื่อความสะดวกในการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย นอกจากหลักพระ ธรรมวินัยที่หลวงพ่อดำได้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดแล้ว หลักวัตร ๑๔ ซึ่งมีอาคันตุกวัตร อาวาสกวัตร อุปัชฌายวัตร อาจารย์วัตร เป็นต้น หลักธุดงค์วัตร ๑๓ ซึ่งเป็นหลักในการฝึกปฏิบัติขัดเกลากิเลส อย่างเข้มข้น หลวงพ่อกล่าวว่า “ธุดงค์วัตรทั้งหลายล้วนเป็นเครื่องช่วยเราให้ทำลายกิเลสเครื่อง เศร้าหมอง เป็นวิธีการที่ทำให้การปฏิบัติของเราเป็นไปอย่างเรียบง่าย พระพุทธองค์ไม่ได้ทรง บัญญัติธุดงค์วัตรไว้ว่าเป็นสิ่งจำเป็น แต่สำหรับพระภิกษุผู้ประสงค์จะปฏิบัติอย่างเข้มงวด ธุดงค์ วัตรจะเพิ่มความเคร่งครัดในการรักษาศีล”^๗ แม้ธุดงค์วัตรไม่ใช่ข้อบังคับตามพระวินัยบัญญัติ แต่ หลวงพ่อดำได้กำหนดบางข้อไว้ในกฎระเบียบประจำสำนัก ซึ่งพระภิกษุสามเณรทุกรูปต้องปฏิบัติ ตามอย่างเคร่งครัด เช่นการถือผ้าบังสุกุล การถือบิณฑบาตเป็นวัตร การอยู่รูกมุลหรืออยู่โคนไม้ การถือเนสัชชิกหรือการอดนอน การถือมุขวัตรคือการงดเปล่งวาจา เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็น ธุดงค์วัตรที่หลวงพ่อดำได้พาพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในวัดหนองป่าพงประพฤติปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลส ของตนเอง กติกาสงฆ์ของวัดหนองป่าพงกำหนดไว้ว่า พระที่จะไปธุดงค์ตามลำพังหรือเป็นหัวหน้า ต้องมีอายุพรรษาอย่างน้อย ๕ พรรษา แต่อันนี้ไม่ใช่กฎตายตัว เพราะแท้ที่จริงหลวงพ่อดำให้ ความสำคัญแก่คุณธรรมมากกว่าอายุพรรษา โดยเฉพาะความละอายและความเกรงกลัวต่อบาป หลวงพ่อดำมักพิจารณาให้ออกธุดงค์เป็นราย ๆ ไป เช่นพระบางรูปแม้บวชหลายพรรษาแล้วแต่จิตใจ ยังไม่เข้มแข็งพอ ท่านก็ไม่อนุญาต บางครั้งผู้ขอมีจิตใจฟุ้งซ่านอยากเที่ยวหรือเบื่อหน่ายการอยู่กับ ที่หลวงพ่อดำก็ฝึกนิเสสลูกศิษย์โดยการปฏิเสธ แต่ถ้าเห็นว่าการออกธุดงค์จะเป็นประโยชน์แก่การ

^๗ คณะศิษยานุศิษย์, อุปลสมณิ, หน้า ๑๙๓.

ประเพณีปฏิบัติของพระรูปใด ท่านอาจจะชวนพระรูปนั่นเอง ที่แน่นอนก็คือใครแสดงความอยากใจร้อนจะไปเร็วๆ จะต้องรอนานจึงจะได้รับอนุญาต

สิ่งที่หลวงพ่อกำชับเตือนลูกศิษย์ทุกรูปที่ออกธุดงค์ก็คือ ไม่ให้ลืมนัดมุ่งหมายในการไปธุดงค์ คือไปเพื่อขัดเกลากิเลส อย่าสักแต่จะไปเที่ยวไปโดยไร้จุดหมายแบบทะเลาะ แต่ไปอย่ามีศักดิ์ศรีของสมณะผู้สงบระงับ เพื่อเป็นการประกาศพรหมจรรย์แก่ชาวโลก นอกจากนี้เครื่องมือในการบริหารงานคณะสงฆ์ของหลวงพ่อก็อย่างหนึ่งคือ หลักการบริหารนิยม ๗ ประการ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าเป็นหลักแห่งความไม่เสื่อมของหมู่คณะ หลวงพ่อชาได้นำหลักธรรมอปริหานิยธรรมมาใช้ในการบริหารงานวัดหนองป่าพงเช่นการประชุมกันเนื่องในนิตยัมภ์ พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจของสงฆ์ เป็นหัวข้อธรรมหนึ่งในอปริหานิยธรรม ๗ ประการที่หลวงพ่อได้ใช้เป็นหลักการเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีในคณะสงฆ์วัดหนองป่าพง การทำวัตรสวดมนต์ นั่งสมาธิ ร่วมกันทั้งเช้าและเย็นก็ดี การร่วมกันทำกิจส่วนรวมก็ดี เป็นข้อวัตรที่ฝึกการเสียสละทั้งเวลา และทวิมานะ หลวงพ่อให้ถือเอากิจวัตรประจำวันเป็นเครื่องสอบอารมณ์ หลวงพ่อได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการปฏิบัติข้อวัตร จากประสบการณ์ของท่านว่า “สมัยก่อนผมไปอยู่เมืองเหนือได้ไปอยู่กับพระแก้วๆ พระหลวงตาเพ็งจะบวชกันพรรษา ๒ พรรษา ผม ๑๐ พรรษา แล้วไปอยู่กับพวกคนแก่ ผมตั้งใจปฏิบัติข้อวัตรมาก ช่วยท่านเหล่านั้นรับบาตร รับจีวร เทกระโถน ทำอะไรต่อมิอะไรสารพัดอย่างไม่ได้คิดว่าทำให้องค์นั้นองค์นี้ แต่คิดว่าเราทำข้อปฏิบัติของเรา ใครไม่ทำเราก็ทำ เป็นกำไรของเรา เป็นเรื่องที่สบายใจ ภูมิใจ พอถึงวันอุโบสถเราก็เข้าไปปัดกวาดโนโบสถ์ ตั้งน้ำใช้น้ำฉัน พวกที่ไม่รู้เรื่องเลยมันก็เฉยแต่เราก็ไม่ว่าอะไร เพราะเขาไม่รู้จัก อันนี้ถือเป็นการปฏิบัติได้ เราทำไปตัวเราก็ภูมิใจ ถึงเวลาเดินจงกรมสบาย ภาวนาสบาย มันดีมีกำลัง เพราะข้อวัตรของเรามันมีกำลังมากหนุนส่งมา”^๔

จึงสรุปได้ว่าหลักการบริหารงาน บริหารวัดของหลวงพ่ocha ท่านปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักไว้ คือหลักพระธรรมวินัย หลักกิจวัตร ๑๔ ข้อ หลักธุดงค์วัตร และหลักอปริหานิยธรรม ซึ่งหลวงพ่ochaได้นำหลักเหล่านี้มาใช้ได้อย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิตของพระวัดหนองป่าพงและวัดสาขา การตรวจสอบการประพฤติปฏิบัติที่หลวงพ่ochaใช้ตรวจสอบการประพฤติปฏิบัติของลูกศิษย์นอกจากจะใช้เวลาในการทำวัตรสวดมนต์เข้าเียน การลงอุโบสถ การทำกิจต่างๆ เพื่อให้ โอวาทแล้ว พระเถระจะได้รับโอวาท ได้รับการสั่งสอนจากหลวงพ่อโดยใกล้ชิดอีกในหลายๆ โอกาส เป็นว่า ในเวลาท่านพาทำงาน พาไปธุดงค์ พาไปเยี่ยมวัดสาขาต่างๆ หรือในระหว่างการอุปฐาก เช่นเข้าไปถวายการนวด การสงฆ์น้ำท่าน ก็เป็นโอกาสที่ดีที่จะได้อยู่กับหลวงพ่oอย่างเป็นกันเอง และบางที่หลวงพ่อก็อใช้โอกาสเหล่านี้เป็นการทดสอบสติปัญญาของศิษย์ การทดสอบนี้รูปไหนสอบตกจะไม่มีวันลืมนะ การที่ท่านคอยทดสอบ คอยจ้ำจี้จ้ำไช ทำให้พระเถระตื่นตัว ไม่ค่อยเผลอ ขณะเดียวกันก็ทำให้ลูกศิษย์เกิดความอบอุ่นด้วยความรู้สึกเป็นศิษย์มีครู

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๑.

พระอาจารย์เลี่ยม ได้เล่าถึงวิธีทดสอบอีกวิธีหนึ่งของหลวงพ่อบุญให้ฟังว่า “ส่วนมากท่านดูความรู้ของคนจากสิ่งที่เขาพูด ดูอุบายหรือปัญญาธรรมะที่ออกมาจากการพูด เช่นในวันออกพรรษาท่านให้พระเณรที่อยู่ร่วมการประพาศปฏิบัติ ได้แสดงความคิดเห็นต่อหน้าญาติโยม นี่เป็นทางหนึ่งที่ท่านดูและรู้ว่าการประพาศปฏิบัติของใครเป็นอย่างไร พอที่จะมีธรรมะอยู่ในการควบคุมองค์พระธรรมกถึกได้หรือไม่”^๙ สิกขาบทต่าง ๆ ในพระวินัยมีความละเอียดลึกซึ้งมาก บางทีหลวงพ่อบุญเป็นอุบายทดสอบสติของลูกศิษย์ว่า มีความแคล่วคล่องตื่นตัวอยู่เพียงใด เช่น ในกรณีที่พระผู้ใหญ่ไม่สมควรจะทำหรือไม่มีสิ่งปกคลุมศีรษะ พระผู้น้อยก็ต้องถอดรองเท้าออก หรือลดร่มลง บางครั้งท่านเดินไปกลางแดดโดยเอาผ้าสรงน้ำวางไว้บนศีรษะ ครั้นเมื่อเอาออกแล้วจะย้อนกลับมาดู ถ้าลูกศิษย์รูปไหนไหวตัวช้า ไม่รู้จักสังเกต จะต้องถูกท่านดู ครั้งหนึ่งขณะพาพระไปธุระในเวลากลางคืนหลังจากเทศน์เสร็จ มีโยมพูดขึ้นมาว่า “ไก่ออนนี้พรุ่งนี้จะเชือดทำอาหารถวาย ท่านเทศน์ถูกใจเหลือเกิน พรุ่งนี้ท่านจะลาไปเสียแล้ว” พอรุ่งขึ้นในมือจึงหันก็มีทั้งลาไก่ ต้มไก่ ไก่ย่าง พระที่ติดตามไปด้วยไม่ได้นึกเฉลียวใจคำพูดของโยมเมื่อคืนก่อน ว่าสัตว์ที่เขาเจอะเจอจะจงเข้ามาทำอาหารถวาย พระรับไม่ได้ จึงฉีกมันใหญ่ แต่หลวงพ่อบุญไม่แตะเลย เพียงแต่ถามว่า “อร่อยไหมไก่ออน” แล้วก็จ้องหน้า“เออ! ช่างไม่คิดอ่าน ไม่รู้สีกู้สมอะไรเลย แต่ไม่เป็นไรหรอก เพราะท่านไม่รู้ ผมนะพอเห็นไก่เสียวาบเลย” ที่กล่าวมาเป็นวิธีการตรวจสอบภูมิธรรมของลูกศิษย์ของหลวงพ่อบุญ ซึ่งเมื่อท่านเห็นว่าลูกศิษย์ยังมีภูมิธรรมอ่อนด้อยท่านก็จะอบรมสั่งสอน ชี้แนะในสิ่งที่ถูกต้อง เมื่อลูกศิษย์ทำผิดกฎ ระเบียบ หรือกติกากฎที่ตั้งไว้หรือผิดหลักธรรมวินัย ท่านก็จะขานเอาด้วยคำพูด ด้วยการเทศนาให้สำนึกในสิ่งที่ผิด เรื่องที่หลวงพ่อบุญเข้มงวดที่สุดคือพระวินัย เคยมีพระต้องอาบัติหนักและท่านเห็นว่ายังไม่เข็ดหลาบ ท่านเลยให้อยู่ปริวาส ไปเรื่อย ๆ บางทีหลายเดือนทั้งที่ตามหลักพระวินัยอาจกำหนดไม่กี่วัน จนกระทั่งพระรูปนั้นยอม โดยสรุปการบริหารงานของหลวงพ่อบุญ การตรวจสอบลูกศิษย์ของหลวงพ่อบุญทั้งเจียนขาดและนิมนวล ไม่ลำเอียง ไม่มีการเลือกที่รักมักที่ชัง แต่เอาพระธรรมวินัยเป็นใหญ่ เอาประโยชน์สุขอันแท้จริงของลูกศิษย์เป็นสำคัญ

จากที่กล่าวมาจะเห็นความเชื่อมโยงในการเห็นบริหารปกครองวัด ปกครองพระภิกษุในวัดหนองป่าพงให้เป็นผู้เคร่งครัดในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างพระธรรมวินัยกับการปฏิบัติ มีความกลมกลืนกันในการปฏิบัติชีวิตประจำวัน แม้สิกขาบทเล็กน้อยก็ไม่ละเลย สิกขาบทบางข้อที่ไม่ชัดเจนในการปฏิบัติหลวงพ่อบุญก็กำหนดให้ปฏิบัติให้ได้อย่างเคร่งครัด จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่าวัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทตั้งแต่สมัยพุทธกาลกับวัตถุประสงค์ของวัดหนองป่าพง มีความสัมพันธ์ การประพาศปฏิบัติของบุคลากรในวัดหนองป่าพงได้เดินตามทางที่พระพุทธเจ้าได้วางไว้อย่างเคร่งครัด พระโพธิญาณเถร ท่านมีความชัดเจนและพยายามฝึกอบรมลูกศิษย์ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

^๙เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๐.

๔.๒ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้านการแบ่งงาน

ในสมัยพุทธกาลการแบ่งงานกันทำนั้นพระองค์กระทำเมื่อพระสงฆ์มีจำนวนมากขึ้น พระองค์ก็ทรงอนุญาตให้มีอุปัชฌาย์ทำการอุปสมบทแก่กุลบุตรโดยผ่านการเห็นชอบของคณะสงฆ์ที่เรียกว่า “ญัตติจตุตถกรรมวาจา” ซึ่งเป็นวิธีการบวชที่คณะสงฆ์ใช้มาจนกระทั่งทุกวันนี้ อย่างไรก็ตามเมื่อกล่าวถึงลักษณะการแบ่งงานตามหลักของพระพุทธศาสนากับลักษณะการแบ่งงานของวัดหนองป่าพง นั้นมีความสัมพันธ์กันตามตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

ตารางความสัมพันธ์ที่ ๔.๒

ลักษณะการแบ่งงาน

ลักษณะงานในองค์กร	
พระพุทธศาสนา	วัดหนองป่าพงและสาขา
๑.งานปกครอง	๑.เชื่อมโยงการปกครองตามสาขาต่าง ๆ
๒.งานด้านการศึกษา	๒.ศึกษาหลักสูตรแผนกธรรม ตีรี โท เอก
๓.งานด้านการเผยแผ่	๓.เผยแผ่ในประเทศและต่างประเทศ
๔.งานด้านสาธารณูปการ	๔.สังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือสาธารณะกุศลเช่น สร้างโรงพยาบาล ฯลฯ

จึงเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจทั้งปวงที่เกิดขึ้นในองค์กรสงฆ์ แต่ถึงกระนั้นสงฆ์ทั้งมวลก็ยังคงปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แม้พระพุทธเจ้าเองก็ยังต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จึงกล่าวได้ว่าพระธรรมวินัยคือสิ่งสูงสุดในพระพุทธศาสนา งานด้านต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าแบ่งให้พระสงฆ์สาวกทำนั้นประกอบด้วยงานด้านการปกครองในเบื้องต้นพระพุทธเจ้าทรงจัดการปกครองด้วยพระองค์เองก่อนในยุคเริ่มแรก เพราะผู้ที่เข้ามาบวชยังมีน้อยเช่นบรรพชาอุปสมบทซึ่งเป็นการรับสมาชิกเข้าสู่องค์กรพระพุทธเจ้าทรงให้การบรรพชาอุปสมบทด้วยพระองค์เอง แต่เมื่อมีผู้ศรัทธาออกบวชมากขึ้นเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจัดการพระองค์ก็ทรงอนุญาตให้สงฆ์เป็นผู้รับผิดชอบในการบรรพชาอุปสมบท จะเห็นได้ว่าการบริหารองค์กรของพระพุทธเจ้านั้นพระองค์ใช้หลักความยืดหยุ่นและพร้อมเสมอสำหรับความเปลี่ยนแปลง พระองค์ให้ยึดความถูกต้อง ยึดส่วนรวมเป็นหลักไม่ให้ยึดพระองค์เป็นหลัก นอกจากงานด้านการปกครองแล้ว พระองค์ยังแบ่งงานด้านการศึกษาพระองค์ได้แบ่งให้พระสาวกรับผิดชอบเช่น การแต่งตั้งผู้ให้การอบรมศึกษา หรือแสดงธรรม การให้ถืออุปัชฌาย์และอาจารย์^{๑๑} การให้ถือนิสสัย สัทธวิหริกวัตร^{๑๒} อันเตवासิกวัตร เป็นต้น งานด้านการเผยแผ่พระพุทธเจ้าทรงแบ่งให้พระสงฆ์สาวกรับผิดชอบเช่นการส่งเสริมงานด้าน

^{๑๑}วินย.มหา.(ไทย) ๔/๘๒/๖๖.

^{๑๒}วินย.มหา.(ไทย) ๔/๘๘/๖๗.

การเผยแผ่ การจัดส่งบุคคลไปทำงานด้านการเผย การตรวจเยี่ยม แนะนำวิธีการเผยแผ่ งานที่จัดเป็นแผนกคือ คือการแต่งตั้งสมมติผู้ทำการแทนสงฆ์โดยการมีมติร่วมกัน หรือยอมรับกันในที่ประชุมสงฆ์ตกลงมอบหมายหรือแต่งตั้งภิกษุให้ทำกิจหรือเป็นเจ้าหน้าที่ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเช่น (๑) เจ้าอธิการแห่งจีวร^{๑๒} (๒) เจ้าอธิการแห่งอาหาร (๓) เจ้าอธิการแห่งเสนาสนะ (๔) เจ้าอธิการแห่งอาราม ในแต่ละแผนกนั้นมีหน้าที่ที่กำหนดให้ทำไว้อย่างชัดเจน เช่น เจ้าอธิการแห่งจีวรมีหน้าที่เป็นผู้รับจีวร (จีวรปฎิคาหก) เป็นผู้เก็บจีวร (จีวรนิทก) เป็นผู้แจกจีวร (จีวรภาซก) เจ้าอธิการแห่งอาหารคือภิกษุผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับอาหาร มี ๔ อย่าง คือ ผู้จัดแจกภัต (ภัตตุเทศก์) ผู้แจกยา (ยาคุภาซก) ผู้แจกผลไม้ (ผลภาซก) และผู้แจกของเคี้ยว (ขัซซภาซก) เจ้าอธิการแห่งเสนาสนะคือ ภิกษุผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับเสนาสนะ แยกเป็น ๒ คือ ผู้แจกเสนาสนะให้ภิกษุถือ (เสนาสนคาหาปก) และผู้แต่งตั้งเสนาสนะ (เสนาสนบัญญัติปก) เจ้าอธิการแห่งอารามคือภิกษุผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับงานวัด แยกเป็น ๓ คือผู้ใช้คนงานวัด (อารามิกเปสก) ผู้ใช้สามเณร (สามเณรเปสก) และผู้ดูแลปลูกสร้าง (นวกัมมิกะ) จะเห็นได้ว่าในองค์กรของพุทธศาสนาเถรวาทบุคลากรในองค์กรมีหน้าที่และงานที่พระพุทธรเจ้าแบ่งให้รับผิดชอบเพื่อความเจริญขององค์กรดังได้กล่าวมา

ในวัดหนองป่าพงเมื่อมีผู้มาฝากตัวเป็นลูกศิษย์และมีจำนวนพระภิกษุสงฆ์ สามเณร แม้ชื่ อupasak อุปาสิกามากขึ้น พระโพธิญาณเถรท่านได้จัดแบ่งหน้าที่แต่ละอย่างให้พระสงฆ์ช่วยกันรับผิดชอบ ท่านได้จัดให้มีการถืออาจารย์ อันเตวาสิก การมีหน้าที่แต่ละแผนกเช่น เจ้าหน้าที่แจกภัต เจ้าหน้าที่ดูแลของสงฆ์ เจ้าหน้าที่ในการฝึกอบรมและรับผู้ที่จะมาเข้าอยู่ในสำนักหรือขอบวช ในวัดหนองป่าพง การที่จะรับผู้เข้ามาอาศัยอยู่เพื่อปฏิบัติธรรม หรือผู้ที่เกิดศรัทธาขอบวช หลวงพ่อชาท่านต้องตรวจสอบและพิจารณารับอย่างเข้มงวด และตรงตามที่พระวินัยกำหนดไว้ เพื่อรับเข้ามาอยู่แล้วก็ต้องประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระพุทธรเจ้าและวัตรปฏิบัติ ระเบียบแบบแผนของวัดหนองป่าพงที่หลวงพ่อชากำหนดไว้อีกด้วย เช่นอาจริยวัตร อุปัชฌายวัตร เมื่อเข้ามาถือนิสัยแล้ว ระหว่างอุปัชฌายหรืออาจารย์กับศิษย์ก็พึงมีหน้าที่ ที่ต้องปฏิบัติต่อกัน ผู้เป็นอาจารย์ให้การอบรมสั่งสอน ผู้เป็นศิษย์ก็ต้องคอยอุปฐากรับใช้ เรื่องการอุปฐากนี้หลวงพ่อได้อบรมไว้ว่า “ให้พากันเข้าใจทุกองค์ ผู้ปฏิบัติธรรมควรสนใจการทำกิจวัตรอาจริยวัตร อุปัชฌายวัตร อันนี้ จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของพวกเราทั้งหลายให้เป็นกลุ่มเป็นก้อน มีความสามัคคีพร้อมเพรียงซึ่งกันและกัน เป็นเหตุให้พวกเราได้ทำความเคารพ อันเป็นมงคลในหมู่พวกเราทั้งหลาย ซึ่งมีมาแต่ครั้งพุทธกาลจนบัดนี้”^{๑๓} การถืออาจริยวัตรและอุปัชฌายวัตรนอกจากจะถือตอนเป็นพระภิกษุแล้ว หลวงพ่อได้กำหนดให้ผู้ที่มิศรัทธาขอบวชได้เตรียมตัวก่อนบวชโดยการเป็น “ปะชาว” หรือ “ผ้าขาว” เพื่อได้เรียนรู้วัตรปฏิบัติการเป็นอยู่อย่างสมณะ โดย

^{๑๒}วินย.ม. (ไทย) ๕/๓๔๓/๑๔๕.

^{๑๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๓.

ฝึกหัดตั้งแต่การนุ่งห่ม การตัดเย็บย้อมจีวร การบ่มบาตร การดูแลบริวารเครื่องใช้สอยเสนาสนะ การประเคนอาหารฯลฯ ปะขาวหรือผ้าขาวยังต้องถืออาจริยวัตรหรืออุปัชฌายวัตรอีกด้วย ปะขาวต้องฝึกหัดอุปฐากครูอาจารย์ด้วยการรับบาตร ล้างบาตร ล้างกระโถน ล้างมือ ล้างเท้า ชักจีวร ทำความสะอาดกุฏิฯ^{๑๔} กิจเหล่านี้เป็นดังสะพานแห่งไตรสิกขา เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์ ให้บังเกิดความสนิทสนมคุ้นเคยไว้วางใจซึ่งกันและกัน

๔.๓ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้านการมอบหมายหน้าที่

การมอบหมายหน้าที่ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าจะพิจารณามอบให้เถระชั้นผู้ใหญ่ที่มีความสามารถช่วยดูแลงานในด้านต่างๆ เช่นงานการอุปสมบทพระองค์ทรงมอบให้เป็นหน้าที่ของสงฆ์ที่จะร่วมกันให้การอุปสมบทผู้ที่มีศรัทธาเข้ามาขอบวช และงานในด้านต่าง ๆ เช่นงานการอบรมให้โอวาทภิกษุณีทรงมอบให้เป็นหน้าที่ของพระมหากัสสปะบ้าง พระอานนท์บ้างหรือพระเถระที่มีความสามารถหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันทำหน้าที่ให้โอวาทแก่นางภิกษุณี งานด้านการอุปฐากพระองค์ทรงมอบหน้าที่ให้แก่พระอานนท์ทำหน้าที่อุปฐาก หรือหน้าที่ภายในวัดการดูแลความเป็นไปต่างๆ ภายในวัดเช่นเรื่องการจัดเสนาสนะ การจัดแบ่งภัตตาหารเป็นต้นพระพุทธเจ้าก็ให้มีเจ้าหน้าที่ในด้านต่างๆ คอยดูแลให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

เมื่อศึกษาวิเคราะห์แล้ววัดหนองป่าพงก็มีการมอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์ภายในวัดหนองป่าพงช่วยดูแลงานหรือกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ซึ่งมีความสัมพันธ์กันกับหลักของพระพุทธศาสนา ตามตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

ตารางความสัมพันธ์ที่ ๔.๓

การมอบหมายหน้าที่

การมอบหมายหน้าที่ในองค์กร	
พระพุทธศาสนา	วัดหนองป่าพงและสาขา
๑. การมอบหน้าที่ด้วยการให้ตำแหน่ง	๑. เจ้าอาวาสแต่ละสาขานั้น ๆ
๒. การสร้างพันธะต่อหน้าที่หรือที่เรียกว่าความรับผิดชอบ	๒. แบ่งหน้าที่ต่างๆ ความชำนาญ เช่น พระกัณฑ์เทศน์

ดังได้กล่าวมาแล้วบุคลากรของวัดหนองป่าพงประกอบด้วย ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และแม่ชี บุคลากรแต่ละกลุ่มมีหน้าที่ของตนเองอยู่แล้ว แต่บางครั้งพระโพธิญาณเถร ท่านได้มอบหน้าที่ให้แก่พระสงฆ์ที่มีความสามารถช่วยในการทำกิจบางอย่างเช่นการให้โอวาท

^{๑๔} พระสุชา สมปชาโน, ตามรอยพระโพธิญาณ ชีวิตพระกรรมฐานใน ป่าพง, (กรุงเทพมหานคร : บจก.TQP, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓.

สามเณร แม่ชี หรือผู้ที่เข้ามาบวช เมื่อมีผู้มีศรัทธาถวายที่ดินสร้างวัดท่านก็มอบให้เป็นหน้าที่แก่พระเถระรูปใดรูปหนึ่งในการเข้าไปดูแลเพื่อสร้างวัดหรือสร้างศรัทธาแก่ประชาชน

จะเห็นได้ว่าการมอบหน้าที่ให้แก่ลูกศิษย์นั้นพระโพธิญาณเถระท่านทำแบบค่อยทำค่อยไป ผู้ที่จะได้รับหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งต้องผ่านการฝึกฝนอบรมจากท่านมาจนเป็นที่ไว้วางใจ จึงจะมอบหน้าที่ให้ พระสงฆ์ที่มาอยู่วัดหนองป่าพงต้องน้อมนำหลักธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้มาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เป็นข้อวัตรปฏิบัติที่ต้องปฏิบัติเช่นเดียวกันทุกรูป ปัจจุบันนี้วัดหนองป่าพงยังมีความสงบร่มรื่น พระสงฆ์ในวัดยังปฏิบัติตามกรรมฐานเพื่อขัดเกลากิเลสแม้ว่าหลวงพ่อกษัตริย์จะมรณภาพไปนานแล้วก็ตาม ศิษย์สำนักวัดหนองป่าพงก็ยังมีเพิ่มขึ้นเรื่อย สาขาต่างทั้งในประเทศและต่างประเทศก็มีเพิ่มขึ้นทุกปี การประพฤติปฏิบัติยังมีความเป็นพระสายวัดป่า ที่ประพฤติปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลส เพื่อเอาชนะกิเลส สาเหตุที่ทำให้วัดหนองป่าพง และสาขาวัดหนองป่าพง มีความเจริญรุ่งเรืองมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ สาเหตุคงมาจากการที่พระโพธิญาณเถระหรือหลวงพ่อกษัตริย์ เมื่อเริ่มบริหารวัดหนองป่าพง ท่านพิจารณาถึงหลักความเจริญและความเสื่อมของสงฆ์อยู่ตลอดเวลา จนท่านตระหนักชัดในความจริงของพุทธพจน์ที่กล่าวว่า “วินัย คืออายุของพระศาสนา” คือเห็นว่าตราบใดที่คณะสงฆ์มีความเอื้อเฟื้อต่อพระวินัย ความสามัคคีย่อมไม่แตก การปฏิบัติธรรมก็ราบรื่น ฉะนั้น ถึงแม้ว่าบางสิ่งบางอย่างที่วัดหนองป่าพงเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เรื่องศิลปะและข้อวัตร ท่านยังอยู่อย่างเสมอต้นเสมอปลาย และผลที่ปรากฏออกมาชัดเจนคือการขยายตัวของคณะสงฆ์เป็นลำดับทั้งภายในและภายนอกประเทศ การมีระเบียบแบบแผนของพระวินัยเป็นหลักทำให้พระภิกษุสามเณรทุกสาขาของวัดหนองป่าพงมีความรู้สึกกลมเกลียวเป็นหมู่คณะเดียวกัน เนื่องจากมีแนวปฏิบัติที่ไม่ขึ้นอยู่กับการศรัทธาในตัวบุคคล แต่ขึ้นอยู่กับพระธรรมวินัยเป็นหลัก ในสมัยพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่พระองค์ก็ทรงบริหารงานคณะสงฆ์ด้วยอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลักในการบริหารงาน นอกจากหลักพระธรรมวินัยแล้วพระพุทธเจ้ายังทรงอนุญาตวัตรต่างเพื่อเป็นการกระจายการปกครอง ทำให้มีผู้ช่วยปกครองดูแลพระภิกษุสงฆ์ซึ่งมีจำนวนมากขึ้น การกำหนดให้พระภิกษุสงฆ์ปฏิบัติวัตรต่างๆ ทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะ

๔.๔ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้านด้านการแบ่งสายงานบังคับบัญชา

ผู้บังคับบัญชาตามนัยทางพระพุทธศาสนาเทียบเคียงได้กับคำในความหมายของคำว่า อุปัชฌายาจารย์ ที่หมายถึง เป็นผู้รับให้การฟังฟัง เป็นผู้ฝึกสอน และเป็นผู้ปกครอง คอยดูแลรับผิดชอบ ส่วนผู้ใต้บังคับบัญชานั้น ได้แก่ สัททวิหาริก (แปลว่า ผู้อยู่ด้วย) หรือ อันเตวาลิก (แปลว่า ผู้อยู่ในสำนัก หรือภิกษุผู้ขออยู่ร่วมด้วย) ส่วนกริยาที่ฟังฟังนั้นชื่อว่า “นิสัย” ในกรณีที่มีพระภิกษุที่เป็นพระนวกะที่ถืออุปัชฌาย์ในสำนักหนึ่ง เมื่อมีเหตุที่นิสสัยต้องระงับจากพระอุปัชฌาย์เดิมนั้น พระภิกษุที่เป็นพระนวกะจะต้องไปขอนิสัยกับพระภิกษุรูปอื่นผู้สามารถให้ฟังฟังได้ โดยภิกษุที่ให้ที่ฟังฟังนี้ชื่อว่า “อาจารย์” แปลว่า ผู้ฝึกมารยาทพระภิกษุที่เป็นผู้ฟังฟัง

นั่นชื่อว่า “อันเตवासิก”^{๑๕} คุณลักษณะของผู้ที่จะเป็นผู้บังคับบัญชาในองค์กรคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยผู้ที่จะเป็นผู้บังคับบัญชาปกครองคนอื่นจะต้องเป็นผู้ที่ปกครองตนเองให้ได้เสียก่อน เพราะถ้าไม่มีความสามารถปกครองตนเองได้แล้ว ก็ย่อมไม่สามารถปกครองคนอื่นได้ ดังที่มีพุทธพจน์ไว้ว่า “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน แล้วสอนคนอื่นในภายหลัง จึงจะไม่มัวหมอง บุคคลสอนผู้อื่นอย่างไร ก็พึงทำตนอย่างนั้น ผู้ที่ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึก (ผู้อื่น) เพราะตนนั้นแลฝึกได้ยาก”^{๑๖} เมื่อดูรูปแบบความสัมพันธ์ ทั้ง ๒ องค์กรแล้ว สามารถเปรียบเทียบตามตาราง ดังนี้

ตารางความสัมพันธ์ ๔.๔

การแบ่งสายงานการบังคับบัญชา

การแบ่งสายงานการบังคับบัญชาในองค์กร	
พระพุทธศาสนา	วัดหนองป่าพงและสาขา
๑. พระอุปัชฌาย์	๑. อุปัชฌาย์วัตร
๒. พระอาจารย์	๒. อาจารย์-อันเตवासิก
๓. พระเอตทัคคะ	๓. พระเถระแต่ละพื้นที่ดูแล

การแบ่งสายการบังคับบัญชาในวัดหนองป่าพงนั้น ในเริ่มแล้วหลวงพ่ochaเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด โดยท่านใช้หลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นเครื่องมือในการบังคับบัญชา จะเห็นได้ว่าการบริหารงานคณะสงฆ์วัดหนองป่าพง หลวงพ่ochaท่านได้ดำเนินตามที่พระพุทธเจ้าได้วางกฎเกณฑ์หรือแบบแผนเอาไว้ ตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวช การรับอาคันตุกะผู้เข้ามาเพื่อขอเป็นศิษย์หลวงพ่ochaท่านได้ดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัย และกฎที่ท่านได้วางไว้ และใครที่จะเข้ามาประพฤติปฏิบัติในวัดหนองป่าพงก็ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและกฎที่ท่านวางไว้อย่างเคร่งครัดเช่นกรณีการรับพระอาจารย์จันทร์ อินทวิโร^{๑๗} ซึ่งเป็นลูกศิษย์องค์สำคัญของหลวงพ่ochaอีกองค์หนึ่ง ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าฝางเขาหลวง อ. เขื่อนใน จ.อุบลราชธานี พระอาจารย์จันทร์ท่านเป็นพระคามวาสีหรือที่เรียกว่าพระบ้านมาก่อน เมื่อได้ยินกิตติศัพท์ชื่อเสียงของหลวงพ่ocha ได้เกิดศรัทธาและเดินทางมาฝากตัวขอเป็นศิษย์ พอมาถึงหลวงพ่ochaปฏิเสธที่จะรับ เพราะไม่มีกุฏิให้อยู่และใกล้จะเข้าพรรษาแล้ว พระอาจารย์จันทร์ได้วิงวอนขอยู่ว่า “ผมตั้งใจจริงที่

^{๑๕} พระมหาเสริมชัย ชยมงคล, การบริหารวัด, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธทาสภวนาวิชาธรรมกาย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐๒ .

^{๑๖} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๘ – ๑๕๙/๘๑ – ๘๒.

^{๑๗} สัมพันธ์ ก้องสมุทร, พระอาจารย์ชา สุภทฺโท ยอดนักรบหนองป่าพง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๒๙๑ – ๒๙๓.

จะมาขออยู่ ตั้งใจแล้วก็อยากจะอยู่ให้ได้ ทั้งได้กราบลาครูบาอาจารย์ทางวัดที่พำนักอยู่ทางโน้น กลับไปครูบาอาจารย์จะว่าอย่างไรก็ไม่ทราบ ต้องอับอายเพื่อนๆเป็นแน่” “ถึงอย่างนั้นก็รับไม่ได้” พระอาจารย์ชาเย็นยัน “ถ้ามาอยู่จะเอากุฏิที่ไหนให้พักเพราะเต็มหมดแล้ว” โยมที่พาพระอาจารย์จันทร์จึงบอกว่าจะสร้างกุฏิถวาย หลวงพ่อชาจึงตอบตกลงให้อยู่ได้ พระอาจารย์จันทร์ดีใจมาก จึงได้กลับไปเตรียมซื้อสิ่งของที่จำเป็น เช่นผ้าสบง จีวร ผ้าผัดเปลี่ยนอีกหลายชุด เมื่อกลับมาที่วัดหนองป่าพง หลวงพ่อชาได้อธิบายเรื่องระเบียบกฎเกณฑ์และข้อวัตรของพระภิกษุที่จะอยู่ในวัด หนองป่าพงให้พระอาจารย์จันทร์ฟังอย่างละเอียด เมื่ออธิบายเสร็จเรียบร้อยแล้วหลวงพ่อชาได้ถามว่าข้าวของเครื่องใช้มีอะไรบ้าง ท่านอาจารย์ได้กราบเรียนให้หลวงพ่อชาทราบตามเป็นจริงทุกประการ “ของทั้งหมดนี้ใช้ไม่ได้ เพราะว่าของที่ภิกษุซื้อหาแลกเปลี่ยนมาด้วยรูปียะเงินทองมาเป็นของตนของที่ได้มาอย่างนี้เป็นนิสสัคคีย์” พระอาจารย์ชาชี้แจง ในพระวินัยท่านห้ามเอาไว้ไม่ให้พระรับเงินรับทองคือนิสสัคคีย์

ฉะนั้นของทั้งหมดของท่านจะต้องสละให้ในท่ามกลางสงฆ์เพียงสถานเดียว” หลวงพ่อชากล่าว จากนั้นจึงให้พระอาจารย์จันทร์เสียสละให้ในท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ เมื่อเสียสละแล้วของจำพวกเครื่องดื่มได้ถูกนำไปยังโรงครัวมอบให้เป็นภาระแม่ชี ส่วนของที่เหลืออยู่อีกส่วนหนึ่งพระอาจารย์ชาสั่งให้นำมากองรวมกันไว้ในลานวัดแล้วราดน้ำมันจุดไฟเผา การกระทำทั้งหมดหลวงพ่อชาได้อธิบายให้พระอาจารย์จันทร์รู้ตลอดว่าผิวดินอย่างไร ท่านได้บอกแก่พระอาจารย์จันทร์ที่หลังว่า “ไม่ต้องเสียตายอะไรมันหรอก ของเหล่านี้มันผิวดินนี้ ใช้ไปก็เป็นอาบัติ ไม่ดี ถ้าเราไม่รักษาวินัยก็เท่ากับไม่เคารพพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยขึ้นมา เราต้องเคารพพระวินัย ด้วยการรักษาวินัยอย่างเคร่งครัด ถ้าไม่ทำเช่นนี้ก็ไม่ว่าจะบวชมาทำไม จะเกิดประโยชน์อะไรแก่ตน” พระอาจารย์บุญชู ฐิตคุโณ เจ้าอาวาสวัดปากกุดหวาย ผู้เปรียบเสมือนมือซ้ายของหลวงพ่อในงานบริหารวัดหนองป่าพงในสมัยหลัง ๆ เมื่อเข้าสู่สำนักครั้งแรกในฐานะพระอัครคันตุกะ ท่านก็สามารถปรับตัวเข้าสู่สถานการณ์ได้อย่างราบรื่น โดยน้อมทุกอย่างเป็นธรรมดา “หลวงพ่อบ้านมีปัญญามาก ท่านดูคนออก ท่านจะทรมานเพื่ออะไร ลองคิดดู เพื่อต้องการให้เราดูตัวเราเองว่า ทำไมท่านจึงจัดให้เรานั่งปลายแถวสุด เพราะจะทำให้เราได้สำนึกสำเหนียกว่า เราคงจะมีความบกพร่องอยู่มาก การกระทำของเราคงไม่เหมาะสม กิริยามารยาทของเราคงจะไม่สมควร ท่านจึงยังไม่ให้เราร่วมหมู่ร่วมคณะ ให้นั่งอยู่โน้น สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุให้เราได้พิจารณาดูตัวเอง ทำให้เราเป็นผู้มีสติ ระมัดระวังมากขึ้น เมื่อถึงเวลาที่พระเถรท่านพากันทำกิจวัตร หรือการงานอะไรต่าง ๆ ก็ให้เราเป็นคนหุ้ไวดาไว ช่วยท่านทำ และต้องทำได้ทุกอย่าง เราต้องมีมานะปลุกใจเราว่า ท่านทำได้เราก็ต้องทำได้ ไม่ว่างานนั้นจะหนักหนาแค่ไหน

ส่วนท่านเจ้าคุณพระมงคลกิตติธาดาได้เล่าความประทับใจในวันที่มีการเปลี่ยนบริหารให้ท่านเพื่อรับเข้าหมู่คณะที่วัดหนองป่าพงสมัยนั้นว่า “ตอนที่ท่านเปลี่ยนผ้าบริหารให้ ผมมีเงินสี่ห้าร้อย ผมก็พากันไปข้างหลังให้พวกปะขาวเขาเอา ส่วนนาฬิกาก็ยังเสียตายอยู่ เป็นนาฬิกาข้อมือยี่ห้อเทคโนส ผมเอาไว้ดูเวลาสอนหนังสือ เมื่อหยิบขึ้นมาจะเอาทั้ง เสียสละ ก็ถูก

คิดขึ้นมาว่านาฬิกานี้ถ้าเราเสียสละแล้ว จะหาได้ที่ไหนใหม่มาใช้หนอตตอนกลับไปสอนหนังสือ หลวงพ่อจึงพูดขึ้นมาเหมือนอย่างรู้ใจผมว่า อ้อ...นาฬิกาก็มีหรือ ท่านว่า เอาทิ้งไป ของไม่ดี เอาของผมนี้ ท่านก็หยิบนาฬิกาจากย่ามท่านให้เลย นาฬิกาเรือนนั้นเดี๋ยวนี้ก็ยังอยู่ ผมรักษาอยู่นี่”

๔.๕ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้านการประสานงาน

ในสมัยพุทธกาลการติดต่อประสานงานกันในด้านต่างๆ ยังไม่รวดเร็วและทันสมัยเท่ากับปัจจุบัน แต่เมื่อมีสมาชิกในคณะสงฆ์เป็นจำนวนมากมาอยู่ร่วมกันการติดต่อประสานงานจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีการพุทธเจ้าทรงตรัสถึงหลักธรรมที่เกี่ยวกับการที่จะช่วยให้คนมาประสานกัน ไปด้วยกัน ไว้อย่างมากมาย เช่น สังคหวัตถุ ๔ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ^{๑๔} และสาราณียธรรม ๖ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง หรือธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความความสามัคคี เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๑๕} เป็นต้น ในการติดต่อประสานงานกันนั้นพระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งภิกษุให้เป็นผู้ติดต่อประสานในเรื่องต่างโดยผ่านทางมติคณะสงฆ์เช่น การแต่งตั้งพระอาณนทร์เป็นอุปฐาก การแต่งตั้งพระภิกษุทำการสงฆ์การสวดสมมติ เป็นต้น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ด้านการประสานงานทั้ง ๒ องค์แล้วจะเห็นความสัมพันธ์ตามตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

ตารางความสัมพันธ์ที่ ๔.๕

การประสานงาน

การประสานงานในองค์กร	
พระพุทธศาสนา	วัดหนองป่าพงและสาขา
ประสานงานและบอกอธิกรณ์ต่างๆ เช่น พระอาณนทร์	กองงานเลขานุการและติดต่อกับสาขาต่างๆ ภายในและนอกประเทศ

วัดหนองป่าพงเมื่อเริ่มมีวัดสาขาออกไปอยู่ภายนอก ในช่วงแรกพระโพธิญาณเถร จะออกตรวจเยี่ยมวัดสาขาต่างๆ ด้วยตัวท่านเอง เพื่อให้กำลังใจ ให้คำแนะนำพระลูกศิษย์ที่ส่งไปอยู่ในวัดสาขา ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการติดต่อประสานงานกันอีกรูปแบบหนึ่ง นอกจากนี้หลังจากที่พระโพธิญาณเถรมรณภาพแล้ว ทางคณะสงฆ์ได้ตั้งหน่วยงานประชาสัมพันธ์ของวัดหนองป่าพง โดยมีกองงานเลขานุการคอยประสานงานในด้านต่างๆ เพื่อให้งานของวัดหนองป่าพงและวัดสาขาทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ

^{๑๔} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐ – ๕๑.

^{๑๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๙ – ๖๐.

การที่วัดหนองป่าพงมีความเจริญก้าวหน้าเป็นที่รู้จักของชาวไทยและชาวต่างประเทศ แม้ท่านจะมรณภาพไปแล้วแต่การเผยแผ่ธรรม การปฏิบัติธรรม ทั้งที่วัดหนองป่าพง วัดสาขาทั้งในประเทศและต่างประเทศต่างก็ดำเนินไปอย่างเข้มข้น สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างลอยๆ แต่เกิดขึ้นและเป็นไปด้วยความเอาใจใส่เอาจริงเอาจังในการประพฤติปฏิบัติ และการสั่งสอนลูกศิษย์ของหลวงพ่อบุญชู เพราะนอกจากท่านจะสอนลูกศิษย์ เพื่อให้มีปัญญาสามารถพาตนเองพ้นจากความทุกข์ได้ตามสมควรแล้ว หลวงพ่อยังตั้งใจฝึกสอนเพื่อให้ลูกศิษย์ได้เป็นกำลังแทนท่านอีกด้วย โดยในระยะหลังๆ ท่านได้มอบหน้าที่ในการบริหารต่างๆ ให้ลูกศิษย์ที่มีอาวุโสในคณะสงฆ์รับหน้าที่แทน เช่นเมื่อหลวงพ่อบุญชูจะไปจำพรรษาที่วัดอื่นเพื่อเปิดโอกาสให้พระอาจารย์เลี่ยม และพระเถระรูปอื่น ได้ทำหน้าที่ในการบริหารวัดหนองป่าพง “อย่างอาจารย์บุญชู อาจารย์เลี่ยม ผู้ท่านอาวุโสก็มอบให้ท่านปกครองคณะสงฆ์ทั้งหมด ให้ปริกษารื้อกัน ไม่ใช่ว่ามอบให้องค์ใดองค์หนึ่งแต่ผู้เดียว แต่ส่วนใหญ่ให้ท่านช่วยกันคุ้มครอง ถ้าท่านบอกท่านเตรียมอะไรๆ ก็ให้พิจารณาทำตามท่าน ถ้าสงสัยอะไรก็พูดกันให้น่าฟัง ให้มันรู้เรื่อง มีเรื่องที่ปริกษารื้อกันก็มอบให้ท่าน พระอาคันตุกะจะไปจะมาก็มอบให้ท่านปกครอง ให้ปริกษารื้อกันเป็นเรื่องพระเถระ คุณวีรพลก็แยกไปเรื่องงาน เกี่ยวกับการติดต่อทางราชการ เรื่องเขียนหนังสือก็ให้รับเอาเสีย รับเอาแล้วก็ให้เพื่อนดูด้วย ไม่ใช่เอาไปคนเดียว ให้ปริกษากันได้ด้วย อย่าให้มันขัดกัน การปกครองก็เหมือนกัน อาจารย์บุญชู อาจารย์เลี่ยม จะทำอะไรก็ให้ปริกษาคุณของด้วย ต่างฝ่ายต่างปริกษารื้อกันให้เข้ากันได้ไม่ขัดกัน ที่นี้เมื่อมีไฟฟ้า หรือน้ำประปาอย่างนี้ ภาระอันนี้มอบให้คุณบุญมากับคุณคำพันธ์ ให้ปริกษากันพูดกันได้ จึงจะมีความสะดวกสบายในการทำงานที่ทำ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่วัดหนองป่าพงมีประโยชน์หมดทุกต้นนั่นแหละ ต้นเล็ก ต้นใหญ่ ต้นสั้น ต้นยาว ต้นคดๆ งอๆ ก็มีประโยชน์ทั้งนั้น ถ้าเรารู้จักเลือกใช้ ที่นี้ถ้ามีนาที่ที่ต้องการเข้ามาบวชอย่างนี้ ก็มอบให้อาจารย์เลี่ยม อาจารย์บุญชูเป็นผู้ปกครองดูแล ไม่ใช่ทั้งให้องค์เดียว ถ้าเห็นไม่ดีไม่งาม ผิดพลาดอะไรก็ช่วยกันบอกเตือนได้ จะทำอะไรก็ดี อย่าทำตัดหน้าตัดหลังถ้ามีความสงสัยในความบกพร่องของผู้ใหญ่ก็ขอโอกาสเรียนถามได้โดยธรรมวินัยในสิ่งที่เหมาะสมที่ถูกที่ควร”^{๒๐} ที่กล่าวมาเป็นตัวอย่างการมอบหมายงานการบริหารของหลวงพ่อบุญชูให้แก่พระเถระที่เป็นลูกศิษย์อาวุโสในขณะที่หลวงพ่อบุญชูไม่ได้จำพรรษาที่วัดหนองป่าพง จะเห็นได้ว่าการมอบหมายงานอันเป็นภาระในการบริหารปกครองวัดนั้นท่านไม่ได้มอบให้พระภิกษุรูปเดียวแต่ท่านมอบให้เป็นหมู่คณะ รับผิดชอบแต่ละเรื่องทั้งเรื่องการปกครอง การดูแลวัดในด้านต่างๆ แต่ละเรื่องแต่ละแผนกให้ปริกษารื้อกันไม่ได้ให้ทำอะไรคนเดียวแต่ให้ร่วมกันทำงาน ให้ร่วมกันรับผิดชอบ การที่หลวงพ่อบุญชูไปจำพรรษาที่วัดอื่นนอกจากวัดหนองป่าพง ก็เป็นอุบายในการที่จะให้พระลูกศิษย์ได้ฝึกบริหารวัด ฝึกปกครองหมู่คณะ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการที่จะไปเผยแผ่ธรรมหรือไปปกครองหมู่สงฆ์ในวัดอื่นๆ ที่เป็นสาขาของวัดหนองป่าพง การปฏิบัติธรรมกรรมฐานในวัดหนองป่าพงจึงไม่ได้มีแค่

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๖-๒๙๗.

การนั่งหลับตาเจริญสมาธิภาวนาอย่างเดี่ยว หลวงพ่อชาท่านได้วางหลักการปฏิบัติให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต เช่นการทำกิจวัตรต่างๆ การทำวัตรสวดมนต์ การดูแลเสนาสนะให้สะอาด การช่วยทำกิจของสงฆ์เหล่านี้ล้วนเป็นการฝึก ซึ่งสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าได้ใช้วิธีการมอบหมายภาระหน้าที่ให้พระสาวกเช่นพระมหากัสสปะ พระอุบาลี พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ รับผิดชอบในการดูแลหมู่สงฆ์ เมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้นแก่สงฆ์ให้ปรึกษากัน แก้ไขปัญหาให้ลุล่วงไปด้วยดี การที่พระพุทธเจ้าอนุญาตให้มีการถือวัตรต่างๆ เช่นอุปัชฌายวัตร อาคันตุกวัตร อาวาสิกาววัตรเป็นต้น ก็เป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญในการบริหารปกครองหมู่คณะ

๔.๖ สรุปการจัดองค์กรของพุทธศาสนาเถรวาทและวัดหนองป่าพง

การจัดองค์กรคือการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มชนที่มารวมตัวกันอย่างมีวัตถุประสงค์ มีระเบียบแบบแผน บ่งบอกให้รู้ว่าใครมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร ในองค์กร อันจะทำให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดองค์กรของพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล ภาพกว้างจัดเป็นพุทธบริษัท ๔ ที่มีบทบาทหน้าที่ต่อกัน โดยมีเป้าหมายอย่างชัดเจนคือพัฒนาตนเองให้หลุดพ้นและเผยแผ่พระธรรมวินัย หลักการแบ่งงานมีการคัดสรรบุคคลที่มีความสามารถในแต่ละด้านมาช่วยกำกับกิจการภายในคณะสงฆ์ ได้แก่ งานการปกครอง งานด้านการศึกษา งานด้านการเผยแผ่ งานด้านสาธารณูปการ ภายใต้กรอบแห่งธรรมวินัย หลักการมอบหมายหน้าที่ดำเนินตามหลักธรรมวินัย เช่นกันโดยมีการกำหนดคุณสมบัติและวิธีการคัดเลือกสมาชิกภาพสงฆ์สำหรับปฏิบัติงานภายในอาราม เช่น เจ้าอาวาส เจ้าอธิการแห่งจีวร เจ้าอธิการแห่งเสนาสนะ เป็นต้น หลักการจัดสายบังคับบัญชาเน้นโครงสร้างเชิงหน้าที่ คือให้บุคลากรในองค์กรมีหน้าที่ปฏิบัติต่อกันมากกว่าการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น หลักการประสาน องค์กร “สังฆะ” จำแนกสมาชิกภาพเป็นสี่กลุ่มใหญ่ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งทั้งสี่กลุ่มนี้มีปฏิสัมพันธ์เกื้อกูลกันและกัน สำหรับการจัดองค์กรสงฆ์ไทยมีความเปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้างการปกครองบ้านเมืองแต่ละสมัย ส่วนใหญ่มีลักษณะเดียวกับสมัยพุทธกาล

พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) เป็นผู้ก่อตั้งและเป็นเจ้าสำนักวัดหนองป่าพง อำเภวารินชาราบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นวัดป่าสายกรรมฐานที่มุ่งปฏิบัติตนเองเพื่อขัดเกลาจิตใจตามแบบอย่างของพระสงฆ์สมัยพุทธกาล จากการศึกษาพบว่าการจัดองค์กรภายในวัดหนองป่าพงและวัดสาขามีการจัดรูปแบบที่ใกล้เคียงกับสมัยพุทธกาลคือมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของบุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิกของวัดหนองป่าพงคือเพื่อต้องการวิมุตติความหลุดพ้นจากกิเลส หลักการแบ่งงาน มีการแบ่งงานกันรับผิดชอบเพื่อบริหารวัดหนองป่าพงและวัดสาขาให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันคณะสงฆ์ของวัดหนองป่าพงได้ประชุมและมีมติมอบให้พระเถระ ๑๐ รูปเป็นผู้กำกับดูแลงานด้านต่างๆ ของวัดหนองป่าพงและวัดสาขาซึ่งประกอบด้วย ๑) การแสดงธรรมในโอกาสต่างๆ ๒) การพิจารณาอธิกรณ์ต่างๆ ๓) การพิจารณาพระภิกษุ-สามเณรไปจำ

พรรษาต่างประเทศ ๔) พิจารณาสงเคราะห์พระภิกษุ-สามเณรในสาขาเมื่อมีเหตุอันควร ๕) ดูแลรักษามูลนิธิมรดกธรรมโพธิญาณ ๖) อบรมพระภิกษุ-สามเณรในโอกาสต่างๆ พระเถระทั้ง ๑๐ รูปดังกล่าวที่ได้รับมติจากคณะสงฆ์แต่งตั้งให้เป็นผู้ทำหน้าที่ดูแลงานทั้ง ๖ ประการดังกล่าวมาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย หลักการมอบหมายหน้าที่ ดำเนินการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบในด้านต่างๆ เช่นด้านการปกครอง ด้านเสนาสนะ ด้านอาหารเป็นต้นเหล่านี้ล้วนจำลองแบบมาจากสมัยพุทธกาล พระโพธิญาณเถระได้ประยุกต์หลักการของพระพุทธเจ้ามาใช้กับวัดหนองป่าพงอย่างลงตัว หลักการจัดสายบังคับบัญชา การบังคับบัญชาของวัดหนองป่าพง และวัดสาขาทั้งในประเทศและต่างประเทศมีสายการบังคับบัญชาแบ่งออกเป็นแต่ละภาค หลักการประสาน มีบุคลากรของวัดหนองป่าพง ซึ่งประกอบด้วย ๑) กลุ่มพระสงฆ์ ๒) กลุ่มสามเณร ๓) กลุ่มแม่ชี ๔) กลุ่มอุบาสก ๕) กลุ่มอุบาสิกา บุคลากรทั้ง ๕ กลุ่มนี้มีความเกี่ยวเนื่องกับความเจริญรุ่งเรืองของวัดหนองป่าพง และสามารถขยายสาขาของวัดหนองป่าพงทั้งในประเทศและต่างประเทศ

การจัดองค์กรในพุทธศาสนาเถรวาทกับการจัดองค์กรของวัดหนองป่าพง โดยใช้รูปแบบการจัดองค์กรสมัยใหม่คือการกำหนดวัตถุประสงค์ การแบ่งงาน การมอบหมายหน้าที่ การแบ่งสายงานการบังคับบัญชา และการประสานงาน มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการจัดองค์กรสงฆ์ในสมัยพุทธกาลกับการจัดองค์กรของวัดหนองป่าพงพบว่ามีความใกล้เคียงกัน โดยมีเป้าหมายคือวิมุตติ การหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง การเคารพพระธรรมวินัยว่าเป็นหลักการสูงสุด พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) ท่านให้ความสำคัญเคารพพระธรรมวินัยยิ่งด้วยชีวิต หลักการแบ่งงาน มีการคัดสรรบุคคลที่มีความสามารถในแต่ละด้านมาช่วยกำกับกิจการภายในคณะสงฆ์ ได้แก่ งานการปกครอง งานด้านการศึกษา งานด้านการเผยแผ่ งานด้านสาธารณูปการ ภายใต้กรอบแห่งธรรมวินัย หลักการมอบหมายหน้าที่ ดำเนินตามหลักธรรมวินัยเช่นกันโดยมีการกำหนดคุณสมบัติและวิธีการคัดเลือกสมาชิกภาพสงฆ์สำหรับปฏิบัติงานภายในอาราม และดำเนินการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบในด้านต่างๆ หลักการจัดสายบังคับบัญชา ให้อุบลการในองค์กรมีหน้าที่ปฏิบัติต่อกันมากกว่าการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น หลักการประสาน จำแนกสมาชิกภาพเป็นสี่กลุ่มใหญ่ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งทั้งสี่กลุ่มนี้มีปฏิสัมพันธ์เกื้อกูลกันและกัน